بسم الله الرحمن الرحيم

* پێشەكی مامۆستا محمد عبد الرحمن :

الـــحمدُ لله وحده، والصلاة والسلام على مَنْ لا نَبيَّ بعده ، وعلى آلـــهِ وأصحابه وأتباعه بإحسان إلـــى يوم الدِّين .

دوای ئەوە :

كتێبی (**هەندێك لە گرفتـەكانی گـە نجان**) وەرگێڕانـی مامۆسـتا (محسن محمد أحمـــد)م خوێنـدەوە و بینـیم وەرگێڕانێكـی زۆر بـاش و پـاراوە و هـەوڵێكی مەزنـە بـۆ خزمـەتكردنی بـواری گـەنجان، ئـەویش بەدەستنیشان كردنـی كێـشە و گرفتـەكانی گـەنجان و دیـاری كردنـی ڕێگاكانی چارەسەر بۆیان ..

بەڕاسـتی چـینی گـەنجان لـەم كاتـەدا لـە هـەموو كاتێـك زیـاتر پێویستیان بە گرنگی و بایەخ پێدان هەیە .. چونكە چـەندین كـەس و تاقم و خەڵكی جۆراو جۆر هەن بانگەواز دەكەن بۆ لاڕێكردنی گـەنجان لە (**ڕێگای ڕاست**)ی ئیسلامەتی و بەرو هەڵدێر و كەنارەكانی ونبـوون و تیاچوون و فەوتان دەیانبەدن .

داواكارم لـە خـوای گـەورە پاداشـتی دانـەر و وەرگێـڕ بداتـەوە و نوسینەكەش لە نێو خەڵكیدا مەقبول بكات .

نووسینی : محمد عبد الرحمن لطيف ـ **كەلار** (6 / **شوال** / 1429)

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ إليهِ وَنَعُوْذُ باللهِ مِـــن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْـــسَانٍ وَسَـــلَّمَ تَسْلِيماً ، وَبَعْدُ :

لێرەدا پێم خۆشە کە گرفتێك لـە گـرنگترین گرفتـەکان نـەك تەنها لە کۆمەڵگەی ئیـسلامەتی بـەڵکو لـە هـەموو کۆمەڵگـەکان بخەمە ڕوو بـۆ برایـانم ، ئـەویش گرفـت و کێـشەی گەنجانـە لـەو سەردەمەدا، بەڕاستی گەنجان زۆر گیروگرفتـی هـزری (فکـری) و دەرونی بەسەر دڵیاندا دێت، وە هەندێ جـار ئـەو گرفتانـە وایـان لێـدەکات بکەونـە دڵـە ڕاوکـێ لـە ژیانیانـدا، وە هـەوڵ دەدەن ڕزگاریان بێت لـەو دڵـە ڕاوکـێ و دوودڵیـە، وە ئـەو پـەژارە و دڵ توندیەی کـە هەیانـە لایبـدەن و نـەی هـێڵن، بـەڵام ئەمـەیان بـۆ دەستەبەر نابێت تەنها بە گەڕانـەوە بـۆ دیـن و ڕەوشـت نـەبێت، ئەو دووانەی (دین و ڕەوشت) کە پاڵپشتی کۆمەڵگاو چاك کـاری دونیـاو دوا ڕۆژن، وە بـەهۆی ئـەو دووانـەوە چـاکەو خۆشـی و

بەهرەوەری دێتەدی، وە بە هۆیانەوە خراپەو بەڵاو نەهامەتی لادەچیٚ.

لە ڕاستیدا هەروەك چۆن نیشتیمان ئاوەدان ناكرێتەوە تەنها بەدانیشتوانی نەبێت، دینیش بەرپا نابێت تەنها بە هەڵگرانی نەبێت، هەر كاتێك هەڵگرانی دین دینیان جیٚ بەجیٚ كرد و پێی هەڵسان ، ئەوا خوای گەورە سەریان دەخات دوژمنانیان هەرچۆنێك بن.

خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَـٰلَهُمْ ﴿٨﴾﴾ [محمد] .

واتە: ئەی ئەو كەسانەی كە باوەڕتان هێناوە ئەگەر ئێوە ئاینی خوا سەرخەن (واتە جیٚ بە جێی بكەن و بانگەوازی بۆ بكەن و تێكۆشن لە دژی دوژمنانی)وە مەبەستیش تێیدا تەنها ڕەزامەندی خوای گەورە بێت، ئەوا خوای گەورەش ئێوە سەركەوتوو دەكات بەسەر كافرانداو پێیەكانتان جێگیر دەكات (لە جەنگدا خۆڕاگرتان دەكات)، ئەوانەش كە بیٚ باوەڕ بوون بە خوا ئەوە نەگبەتی وسەرشۆڕی بەشیانە، وە كردەوەكانیان بیٚ مایە دەكات .

جا كاتێك دین بەرپا نەكرێت تەنها لە لایەن هەڵگرانیەوە نەبێت، ئەوا بەڕاستی لەسەر ئێمەیە (خەڵكی موسڵمان و هەڵگرانی ئاڵاكەی) كە یەكەم جار خۆمان چاك بكەین بۆ ئەوەی شایستەی پێشەوایی و ڕێنماكاری خەڵك بین.

وە پێویستە لەسەرمان كە شارەزای كتێبی خوای گەورە بین كە قورئانە، وە شارەزای فەرموودەو سوننەتەكانی پێغەمبەری خوا بین ﷺ ئەوەی كە وامان لێدەكات كە شایستە بین لە كردارو گوفتارو ئاراستەكردن و بانگەوازی كردن دا، بۆ ئەوەی پەیام و ڕوناكی پێشین هەڵگرین بۆ هەموو ئەوانەی ڕاستییان دەوێت و لە بەرامبەر هەموو ئەوانەی ناحەقی و پوچیان دەوێت.

پاشان لەسەرمانە ئەوەی كە فێری بووین (لە قورئان وسوننەت) جێ بەجێی بكەین بە شێوەیەكی كرداری كە لە بڕواو دڵنیایی و دڵسۆزی و بەدواداچونوە هاتبێت.

با كارو بارمان تەنها قسە نەبێت ، چونكە ئەگەر كاروكردار قسە بەڕاست نەگێڕێت (تەنها قسەمان هەبێت و كاری پێ نەكەین) ئەوا ئەو بەرزی و ڕێزدارییەی كە لە قسەو بانگەوازماندا هەیە زیاد ناكات و ئەنجامەكەشی تەنها بە پێچەوانەوە دەبێت.

خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾﴾ [الصف].

واتە: ئەی ئەوانەی كە بڕواتان هێناوە بۆچی ئەوەی دەیڵێن لە وتەو كاری خێرو چاكە كە هانی خەڵكیش دەدەن بۆی كەچی خۆتان ئەنجامی نادەن و كاری پێ ناكەن؟ زۆر مایەی ڕق و تورەییە لای خوا كە قسەیەك بڵێن و كردەوەی پێ نەكەن .

لە ڕاستیدا لە هەمووی شایستەتر ئەوەیە كە لەسەرەتاوە دەست پێبكەین ، با وردبینەوە لە گەنجەكانمان و ئەوەی كە گەنجەكانمان لەسەرین لە هزرو كاریان ، بۆ ئەوەی گەشە بەو كارو هزرانەیان بدەین كە باشن، وە خراپەكانیان باش بكەین، چونكە گەنج و لاوی ئەمڕۆ پیاوانی دوا ڕۆژن، وە چونكە ئەوان ئەو بنچینەو بناغەیەن كە دوا ڕۆژو داهاتووی گەلی لەسەر بنیات دەنرێت.

هەر لەبەر ئەوە چەندین دەقی شەرعی لەم بارەوە هاتوون كە هاندەرن بۆ باش چاودێری كردن و باش ئاڕاستەكردنیان بۆ ئەوشتەی كە خێرو چاكەی تێدایە ، ئەگەر هاتوو گەنجەكانمان

باش بوون كە بنچینەی گەلن و داهاتووی لە سەر بنیات دەنرێت، وە باش بونی گەنجان لەسەر پاڵپشتی بەهێزی دین و ڕەوشت وەستاوە (باش بوونی گەنجان بەندە بە باش بوونی دین و ڕەوشتیان) ، ئەمەش دەبێتە هۆی داهاتویەکی ڕوون و ڕۆشن بۆ گەل، وە دەبنە جێنشینی باش و بە کەڵك بۆ پیرەکانیان بە پشتیوانی خوا (إن شاء الله).

تێڕوانینێك لە گەنجان

ئەگـەر بـە تێڕوانینێكـی ووردەوە سـەیری گـەنجان بكـەین، دەتوانین بە شێوەیەكی گشتی گـەنجان دابـەش بكـەین بـۆ سـێ بەش:

یەكەم : گەنجانێك كە لە سەر ڕێگای ڕاستن.

دووەم : گەنجانی لادەر.

سێیەم : گەنجانێك سەرگەردانن لەو نێوەندەدا.

یەكـەم: گـەنجانێك كـە لەسـەر ڕێگـای ڕاسـتن: ئەوانـەن كـە بەتەواوی مانا بڕوایان بە ئیسلام هەیە، بڕوایەك كە بە دینەكـەیان ڕازیـن و دڵخۆشـن پێـی، وا دەبیـنن كـە بـڕوا بـون بـە ئیـسلام دەسـكەوتەو سـەركەوتنە، وە بێبـەش بـون لێـی زیـانیكی ڕون و ئاشكرایە.

* **گـە نجانێك** : بەدڵـسۆزی و بـە تـەنها خـوا دەپەرسـتن و هاوبەشـی بـۆ دانـانێن، هـەروەها بـەكردار و گوفتـار شـوێن پێغەمبەری خوا (محمد ﷺ) دەكەون، چونكە بڕوایان بـەوە هەیـە كە پێغەمبەری خوای گەورەیە، وە تەنها پێشەوایەكە شایستەی شوێن كەوتن بێت.

* **گەنجانێك** : كە بەشێوەیەكی تەواو و ڕێك و پێك نوێژ دەكەن ئەوەندەی لە توانایاندا بێت، چونكە بڕوایان بە هەموو ئەو شتانە هەیە كە نوێژ لە خۆی دەگرێت لەسودو بەرژەوەندییە دینی و كۆمەلآیەتیەكان، هەروەها بڕوایان بە هەموو ئەو سزاو چارەنوسە خراپانە هەیە كە بەهۆی لە دەست دانی نوێژەوە بۆ تاك تاكی خەڵكی و گەلان دانراوە.

* **گەنجانێك** : كە زەكات دەدەن (بە تەواوی و بەبێ كەم و كووڕی) بە كەسانێك كە شایستەی زەكات پێدانن، چونكە بڕوایان بەوە هەیە كە زەكات دان پێداویستی ئیسلام و موسڵمانانی تێدایە، هەروەها یەكێكە لە پێنج پایەكانی ئیسلامە.

* **گەنجانێك**: مانگی ڕەمەزان بە ڕۆژوو دەبن، ئارەزوو و خۆشیەكان لە خۆیان دەگرنەوە، هاوین بێت یان زستان، چونكە بڕوایان هەیە بەوەی كە بە ڕۆژووبون ڕازی بونی خوای گەورەی پێوەیە، بۆیە ڕەزامەندی پەروەردگاریان هەڵدەبژێرن بەسەر داواكاریەكانی دەرونیان دا.

* **گەنجانێك** : فەریزەی حەج بەجێ دێنن و دەچن بۆ ماڵی خوا، لەبەر ئەوەی خوای گەورەیان خۆش دەوێت و ماڵی

خواشیان خۆش دەوێت، حەز دەكەن بچن بۆ شوێنێك كە بەزەیی و لێبـوردنی خـوای گـەورەی لێیـە، وە هاوبەشـی بكـەن لەگـەڵ هەموو ئەو موسڵمانانەی كە دەچن بۆ ئەو شوێنە پیرۆزانە.

* **گەنجانێك** : بڕوایـان بـەخوا هەیـە كـە دروسـت كاریانـەو دروست كاری ئاسمانـەكان و زەویـە، چـونكە نیـشانەكانی خـوای پـەروەردگار دەبینن كە ڕێگا نادەن بە هـیچ گومـان و دوو دڵیـەك بەرامبەر بە بوونی خوای گەورە، وە تێدەگات كە ئـەو بونـەوەرە فراوانـە بـەدیهێنراوە لەشـێوەو ئەنـدازە بەڵگەیـەكی گومـان بـڕە لەسەر بوونی داهێنەری ئەو بونەوەرە، وە بەڵگەیە لەسەر تـەواویی تواناو دانایی ئەو داهێنەرە كە خوای گەورەیە، لەبەر ئەوەی ناگونجێ ئەو بونەوەرە خۆی خۆی دروست كردبێت، وە ناگونجێ لە خۆیەوەو بە ڕێكەوت (صدفة) دروست بوبێت، چونكە پێش بـوون نەبوونـە، وە نەبوون ناگونجێ هەبێت، لەبەر ئەوەی لە بووندا نیە، وە نـاگونجێ لەخۆیەوە بـە (صـــدفة) بێتـە بـوون، چـونكە ئـەو بونـەوەرە خـاوەن یاسایەكی داهێنراوو یـەكگیرە، ئـەو ڕێگایـەی كـە خـوای گـەورە بـۆی داناوە كە لەسەری بڕوات ناگۆڕێت و لێـی جیـا نابێتـەوە، وەك خـوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبۡدِيلٗا ٦٢﴾ [الأحزاب] .

واتە: هەرگیز سوننەتی خوا گۆڕانی بۆ نییە .

وە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ ۖ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾﴾ [الملك] .

واتە: لە دروست کراوەکانی خوای میهرەباندا هیچ ناڕێکی و کەم و کووڕیەك نابینرێت، چاو بگێڕەو ورد بەرەوەو بزانە هیچ ناتەواویەك دەبینیت، دووبارە چاو بگێڕە یەك لە دوای یەك چاوت بە ڕیسوایی و نائومێدی دەگەڕێتەوە بۆ لای خۆت و بێ دەسەڵات دەبێت لەوەی کە هیچ کەم و کووڕیەك ببینێت .

جا ئەگەر ئەم بونەوەرە لەسەر یاساو نیزامێکی یەکگیرە، ڕێگا دەگرێت کە ئەم بونەوەرە بە (صدفة) لە خۆیەوە هاتبێتە بوون، چونکە هاتنە بوون بە (صدفة) یاساکانیشی هەر بە (صدفة) دەبێت، ئەوکاتە شایەنی گۆڕان و تێکچونە لە هەر ساتێکدا بێت.

* **گەنجانێك** : بڕوایان بە فریشتەکانی (ملائكة) خوای گەورە هەیە، لەبەر ئەوەی خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا باسی فریشتەکانی کردوە، وە بە هەمان شێوە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە فەرموودەکانیدا باسی فریشتەکانی کردوە.

وه له قورئان و سوننەتدا وەسفی فریشتەكان و عیبادەتیان و ئەو كارانەی كە پێی هەڵدەستن بۆ بەرژەوەندی بونەوەر ، بەلگەیەكی بیانو برە لەسەر بوونیان بەشێوەیەكی ڕاست.

* **گەنجانێك** : باوەڕیان بەهەموو ئەو كتێبانە هەیە كە خوای گەورە بۆ پێغەمبەرەكانی ناردون كە ڕێ نیشاندەری خەڵكیە بۆ ڕێگای ڕاست، لەبەر ئەوەی عەقڵی خەڵكی ناتوانێت پەی بە هەموو ئەو بەرژەوەندیانە بەرێ كە لە عیبادەت و لایەنەكانی تردا هەن.

* **گەنجانێك** : باوەڕیان بە هەموو پێغەمبەرانی خوا هەیە كە خوای گەورە ناردونی بۆ خەڵكی بۆ ئەوەی كە بانگیان بكەن بۆ خێرو چاكە، وە فەرمانیان پێ دەكەن بە چاكەو قەدەغەیان دەكەن لە خراپە، بۆ ئەوەی خەڵكی بەلگەیان نەبێت لە بەرامبەر خوای گەورەدا، وە یەكەم پێغەمبەری خودا (ئادەم)ەو دوایەمینیان (محمد)ە چاكترین درووود و سڵاو لەسەر هەموویان بێت.

* **گەنجانێك** : بڕوایان بە ڕۆژی دوایی هەیە، ئەو ڕۆژەی كە خوای گەورە زیندووەكان دوای مردنیان زیندوو دەكاتەوە، بۆ ئەوەی بە پێی كردەوەكانیان پاداشتیان بداتەوە، هەر كەسێك بە

ئەندازەی کێشی گەردیلەیەك (مثقال ذرة) چاکە بکات لەو ڕۆژەدا دەیبینێتەوە، وە هەر کەسێك بە ئەندازەی کێشی گەردیلەیەك (مثقال ذرة) خراپە بکات دەیبینێتەوە، چونکە ئەوە سەرەنجامی هەموو ژیانی دونیایە، سودو حیکمەتی دونیا لە چیدایە ئەگەر چاکەکار پاداشتی چاکەی خۆی وەرنەگرێتەوەو خراپەکاریش پاداشتی خراپەی خۆی وەرنەگرێتەوە؟ .

* **گەنجانێك** : باوەڕیان بە قەدەری خوای گەورە هەیە بە خۆشی و ناخۆشیەکەی، بە شێوەیەك بڕوایان وایە کە هەموو شتێك بە قەزاو قەدەری خودایە، لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕیان بە هۆکارەکان و کاریگەریەکانی هەیە، وە بڕوایان وایە خۆشی و بەختەوەری، وە ناخۆشی و ناڕەحەتی هۆکاری خۆیان هەیە.

* **گەنجانێك** : دینداری دەکەن بە پێی ئامۆژگاریەکانی خوای گەورەو قورئانی پیرۆزو پێغەمبەرەکانی خواو ئامۆژگاری پێشەوایان و موسڵمانان، هەڵسوکەوتیان لەگەڵ موسڵماناندا ڕاشکاوانەو ڕوونە هەر وەکو چۆن حەز دەکەن کە خەڵکی بەو شێوەیە هەڵسوکەوتیان لە گەڵدا بکەن، بەبێ فێڵ و تەڵەکەو شاردنەوە .

* **گەنجانێك** : بە بەرچاو ڕۆشنی بانگەوازی خەڵكی دەكەن بۆ لای خوای گەورە، بەپێی ئەو ڕێگەو شوێنەی كە خوای گەورە لە قورئانە پیرۆزەكەیدا ڕونی كردوّتەوەو دەفەرموێت: ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَـٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ۚ ﴿١٢٥﴾ ﴾ [النحل] .

واتە: خەڵكی بانگ بكە بۆ ڕێگای ڕاستی پەروەردگارت بە لێزانی و دانایی و ئامۆژگاری چاك و شیرین، وە لە گەڵیان بدوێ بە چاكترین شێوەو هەر یەكەیان بە پێی تێگەیشتن و باری تایبەتی خۆی .

* **گەنجانێك** : فەرمان بە چاكە دەكەن و قەدەغەی خراپە دەكەن، چونكە بڕوایان بەوە هەیە كە ئەو كارەیان دەبێتە هۆی بەختەوەری بۆ هەموو میللەت و گەلێك: ﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۗ ﴿١١٠﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە: ئێوە (موسڵمانان) باشترین ئوممەتن كە خوای گەورە بۆ خەڵكی هێناونە دی، فەرمان دەكەن بەچاكەو وە جڵەو گیری دەكەن لە خراپە وە بڕوا دەهێنن بە خوای گەورە .

* **گه نجانێك** : له پێناوی گۆڕینی خراپەدا تێدەكۆشن بەو شێوەیەی كه له پێغەمەری خواوە (ﷺ) هاتووە كە فەرموویەتی : ((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ ...))[1].

واتە: ئەگەر هەر یەكێك لە ئێوە خراپەیەكی بینی با بەدەست بیگۆڕێت، ئەگەر لە توانایدا نەبوو با بە زمانی بیگۆڕێت (واتە بە ئامۆژگاری)، ئەگەر بەمەش نەی توانی با بەدڵ پێی ناخۆش بێت...

* **گه نجانێك** : تەنها ڕاستی دەڵێن و ڕاستی وەردەگرن، چونكە ڕاستی ڕێنمایی دەكات بۆ چاكە، وە چاكە ڕێنمایی دەكات بۆ بەهەشت، مرۆڤ بەردەوام ڕاستی دەڵێت و بەدوای ڕاستیدا وێڵە تا ئەو كاتەی لای خوای گەورە بەڕاستگۆ دەنوسرێت.

* **گه نجانێك** : چاكە و خێرو خۆشیان دەوێت بۆ هەموو موسڵمانان بەگشتی لەبەر ئەوەی بڕوایان بە فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) هەیە كە دەفەرموێت :

---

[1] رواه مسلم/49 .

((لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ))[2] .

واتە: ئیمانتان تەواو نابێت تاوەكو ئەوەی بۆخۆتان پێ خۆشە بۆ براكەشتان پێخۆش نەبێت لە خێرو چاكەدا .

* **گەنجانێك** : هەست بە لێپرسراوێتی دەكەن بەرامبەر بە خوای گەورە و بەرامبەر بە گەل ونیشتمانەكەیان، هەمیشە بۆ ئەوە تێدەكۆشن كە بەرژەوەندی دین و گەل و نیشتمانی تێدایە دور لە خۆ ویستی و ڕەچاوكردنی بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان لەسەر حسابی بەرژەوەندی كەسانی تر .

* **گەنجانێك** : بۆ خوا تێدەكۆشن و پشت بە خوا تێدەكۆشن و لە پێناوی خوا تێدەكۆشن، بەدڵسۆزی تەنها لە پێناوی خوادا تێدەكۆشن، دوور لە ڕوپامایی و وپلەوپایە و ناوبانگ، پشت بەستو بەخواو بەبێ ئەوەی سەرسام بن بەخۆیان و پشت بەخۆیان و هێزیان ببەستن، وە تێكۆشانیان لەپێناوی خوادا لە چوارچێوەی دینی خوای گەورەیە بەبێ ئەوەی زێدەڕەوی بكەن یان كەمتەرخەمی بكەن، بە زمان و دەست و سەروەت و سامانیان تێدەكۆشن بە پێی داواكاری و پێویستیەكانی ئیسلام و موسڵمانان.

---

[2] رواه البخاري/13، ومسلم/ 49 .

* **گــه نجانێك** : خــاوەن ڕەوشــت و دیــنن، ڕازاوەن بــه ڕەوشتی جوان وخۆیان لەڕەوشتی خراپ پاككردۆتـەوە، دین و ڕێبازیان ڕاستە، نەرم ونیـان و سـینگ فـراوانن، دڵ ودەرون پـاك وئارامگرن، لە هـەمان كاتـدا دووربیـنن و هـەل لەدەسـت نـادەن، لایەنی سۆز و عاتیفەیان زاڵ نابێت بەسەر ژیـری و عـەقڵ و چـاك كارياندا.

* **گــه نجانێك** : رێـك وپــێكن و بــەدانایی و بێدەنگیــەوە كاردەكــەن، هــەروەها ووردكــارن و بەباشــی كارەكانیــان ڕایــی دەكەن، هیچ ساتێكی تەمـەنیان بەزایـە نـادەن و كاتـەكانیان لـە پێناو سودی خۆیان و گەلەكەیاندا بەكار دەهێنن.

لەگەڵ ئەوەی كە ئەم جـۆرە گەنجانـە پارێزگـاری لـە دیـن و ڕەوشت و هەڵسوكەوتی خۆیان دەكەن، بەهەمان شێوە زۆر دورن لە هەڵوەشێنەرەوەكانی دین وڕەوشت وەكو: كوفرو بـیٚ بـاوەڕی و خراپــەكاری و سەرپێــچی خــوای گــەورە و ڕەوشــت نزمــی و هەڵسوكەوتی خراپ و ناشیرین.

* ئــەم جــۆرەی گــەنجان جێگــای شــانازی ئوممــەتی ئیسلامەتین ...

وە ئـەم گەنجانـە هێمـای ژیـان و بەختـەوەری و دینـی ئـەم ئوممەتەن .

ئەو گەنجانەن کە ئومێد دەکەین کە خوای گەورە بـە فـەزڵی خۆی بیان کاتە هـۆی چاککردنی ئـەم ئوممەتـەی کـە شـیرازەی تێکچوە، وە ببنە هۆی ڕوناك کردنەوەی ڕێگـا بـۆ ڕێبـوارانی ئـەم ڕێگایە، وە هەر ئەم گەنجانەن کە دەگەن بە بەختـەوەری دونیـاو دوا ڕۆژ .

* دووەم : گەنجانی لادەر :

گـە نجانێکن : لـە بـیرو بـاوەڕی ڕاسـت لایانـداوە، ڕەوشـت ڕوخاو و لـە خۆبـاین، لەڕەوشـت خراپـی دا ڕۆچـون و ڕاسـتی لـە بەرامبەرەکەیان وەرناگرن، ئەو ناحـەقی وناڕاسـتیەی کـە هەیانـە لەخۆیان دورناخەنەوە، خۆ ویستن لە هەڵسوکەوتیاندا.

* **گە نجانێکی** : یاخی ، هەرگیز لە بەرامبەرحەق و ڕاسـتیدا نەرم نابن، وە واز لە ناڕەوایی و پڕو پوچی خۆیان ناهێنن.

* **گە نجانێك** : گوێ نادەن بە پێشێلکردنی مافەکانی خوای گـەورە کـە پێویـستە جێبـە جێـی بکـەن، وە گـوێ بـە مـافی ئادەمیەکانیش نادەن.

* **گـە نجانێك** : گێـرە شـێوێن و ئـاژاوەگێڕ و هاوسـەنگی بیرکردنـەوە و هاوسـەنگی ڕەوشـتیان لەدەسـت داوە، نـەك هـەر ئەمـە بـەڵکو لـە هـەموو هەڵسوکەوتیاندا هاوسـەنگیان لەدەسـت داوە.

* **گـە نجانێك** : سەرسـامن بـە بۆچـونی خۆیـان، هـەروەك ئـەوەی کـە ڕاسـتی تـەنها لەسـەر زمـانی ئـەوان ڕێـدەکات، وا لـــەخۆیان دەڕوانـــن کـــە بـــێ هەڵـــەو کـــەم و کـــوڕین، بـــەڵام

بەرامبــەرەكانیان هەمیـشە شایـستەی هەڵـەن مـادام پێـچەوانەی تێگەیشتنی ئەوانن.

* **گەنجانێك** : كە لایانداوە لە **ڕێگای ڕاست** لە دینەكەیاندا ، وە لایانــداوە لــە هــەموو دابــوو نەریتــە كۆمەڵایەتیــەكان لــە هەڵسوكەوتیاندا، بەڵام كارە خراپەكان كە بۆیـان ڕازێندراوەتـەوە بە جوانی تێدەگـەن، بۆیـە ئـەو گەنجانـە لەوانـەن كـە لـە هـەموو كەس زیاتر زەرەرمەندن لە كارەكانیاندا وە هەوڵ و تێكۆشـانیان بە فیڕۆچوو، وە وا گومان دەبەن كە بەڕاستی ئەوان كـارێكی زۆر چاك دەكەن.

* **گــەنجانێكن** : مایــەی نەگبــەتین بــۆ خــودی خۆیــان و باریــشن بــە ســەر كۆمەڵگاكەیانــەوە، گەلەكــەیان بــۆ ئەوپــەڕی كــەنارگیری و دواكــەوتویی دەبــەن، وە كۆســـپن لـــە نێـــوان گەلەكــەیان و توانــست و بــەهێزبونی كۆمەڵگاكەیانــدا، كەواتــە میكرۆبێكـــی ئـــاواو ژینگەیـــەكی كوشـــندە زۆر نارەحەتـــە چارەسەركردنی مەگەر تەنها خوای گـەورە ویـستی لەسـەر بێـت، خوای گەورەش توانای بەسەر هەموو شتێكدا هەیە.

* سێیەم : گەنجانی سەرگەردان :

ئەم جۆرەی گەنجان لـەدوو دڵـی و دەروازەی جیابونـەوەی دووڕیٚ دان، ڕاسـتییان ناسـیوە و بەختەوەریـشن پیٚـی، وە لـە کۆمەڵگەیـەکی پـارێزراو (موسـڵمان)دا ژیـاون، بـەڵام گرفتەکـە لێرەدایـــە: کەلـــە هـــەموو لایەکـــەوە دەرگـــای خراپـــەیان بەڕووداکراوەتەوە (دوودڵی لە بیروباوەڕ، لادان لە خـوو ڕەوشـتی جـوان، خراپـەکاری لـە کـردەوەدا، دەرچـون لـە داب ونەریتـە باشـەکانی کۆمەڵـگا، تـەوژم و شـەپۆلی خراپـی جیاجیـا، بۆیـە ئەوانە لە نێو بازنەیـەکی خـولاوەی بـەردەوامی فکـری و دەرونـی دان).

لەبەردەم ئەم تەوژمانەدا وەستاون سەرگەردانن نازانن ئایـا: ئەو فکـر و ڕێبـاز و ڕێگایانـەی کـە تـازەن و داهێنـراون ڕاسـتن و حەقن، یان ئەو ڕێبازەی کە پێشینەی ڕابردووی و کۆمەڵگای پاك و پارێزراوی لەسەری بوون؟

بۆیە لە ئەنجامدا دوودڵ و ڕاڕان (لـە دڵـە ڕاوکـیٚ دان)، بۆیـە جارێك ڕوو لەمەیان دەکا و جارێکی تر ڕوو لـەوی تریـان دەکـات، بە پێی بەهێزی ئەو شەپۆل و تەوژمانەی کە ڕوویان تێدەکەن.

* ئەم بەشەی گەنجان ... لە ژیانیاندا نالەبارن، پێویستیان بە لایەن و پاڵپشتێكی بەهێز هەیە بۆ ئەوەی بیگێڕێتەوە بۆ شوراو پەرژینی ڕاستی و ڕێگای چاكە، چەندە ئاسانە گەڕانەوەی ئەم گەنجانە بۆ ڕێگای ڕاست كاتێك خوای گەورە بانگخوازێكی خێرخوازو دانا و زانا و نیەت پاكی بۆ ئامادە بكات.

* ئەم چینەی گەنجان زۆر دەبن .. هەندێ لە ڕۆشنبیری ئیسلامیان پێگەیشتوە، بەڵام ئەوان وانە گەلێكی زۆریان خوێندوە لەسەر زانستەكانی بونەوەر كە زۆرجار ئەو زانستانە لە واقعدا پێچەوانەیە لەگەڵ دین یان بە گومانی خۆیان واتێدەگەن كە پێچەوانەیە لەگەڵ دیندا، بۆیە بە سەرسامی و بێ چارەسەر لەبەرامبەر ئەم دوو ڕۆشنبیریەدا ماونەتەوە.

دەتوانن ڕزگاریان بێت لەو سەرگەردانیە ئەمەش بە وردبوونەوە لە ڕۆشنبیری ئیسلامی و هەروەها بەوەرگرتنی ئەم ڕۆشنبیری یە لە سەرچاوە ڕاستەكەی خۆی وەك: قورئان و سوننەت، لەسەر دەستی زانایانی دڵسۆز،... وە ئەوەش كارێكی قورس نیە بە سەریانەوە.

لادانی گەنجان و کێشەکانیان

لەڕاستیدا هۆکاری لادان و گرفت و کێشەی گەنجان زۆرن وجیاجیان، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە مرۆڤ لە قۆناغی گەنجیدا لەبەردەم گەشەکردنێکی گەورەی جەستەیی و فکری و ژیری دایە، چونکە ئەم قۆناغە قۆناغی گەشەکردنە بۆیە بەرەو پێش چونێکی خێرا ڕوودەدا لە گۆڕان و وەرچەرخانی گەنج لە بارێکەوە بۆ بارێکی تر، هەر بۆیە ئەوەی کە لەم قۆناغەدا گرنگە کە بۆیان ئامادەبکرێت هۆکارەکانی زاڵبونە بەسەر دەرونیدا ، وە دامرکاندنی هەوەس وئارەزویان و پێشەنگێکی دانایان هەبێت کە بەرەو ڕێگای ڕاست ئاراستەیان دەکات.

گرنگترین هۆکارەکانی لادانی گەنجان ئەمانەی خوارەوەن

1 ـ بەتاڵەیی :

بەتاڵەیی دەردێکی کوشندەی فکرو ژیری و هێزی لەشە، هەمیشە دەروون پێویستی بە جوڵەو کار هەیە، بەلاّم ئەگەر بێکارو بەتاڵ بوو، ئەوا بیروبۆچونی گەوجانە و (عەقڵ)ی پڕ دەبێت و جوڵەی دەروون لاواز دەبێت، گومان و وەسوەسە و بۆچونی خراپ بەسەریدا زاڵ ئەبێت، وە لەوانەیە ویستی خراپ و

زیان بەخشی بۆ دروست بێت، هەموو ئەو كارە خراپانەش لەو خۆخواردنەوەیە هەناسە ئەدات كە بەهۆی بێكاریەوە توشی هاتوە.

* وە چارەسەری ئەم گرفتە: ئەوەیە كە گەنجان هەوڵبدەن كارێكی شایستە و گونجاو بۆ خۆیان بەدەست بێنن، لە خوێندنەوە و بازرگانی و نوسین و جگە لەمانەش هەركارێكی تر كە چارەسەری بێكاریەكەیان بكات، وە لە بێكاری و بەتاڵەیی ڕزگاریان بكات و وایان لێ بكات كە ئەندامێكی بێ زیان و كاراكتەرێكی چالاك بن لەناو كۆمەڵگەكەیان بۆ خۆیان و بۆ كەسانی تر.

2 ـ لەیەك دووری گەنجان و بە ساڵاچوان (لە كەس و كای خۆیان یان جگە لە كەس و كاری خۆیان) :

دەبینین زۆرێك لە بەساڵاچوان ئاگادارن بەلادانی گەنجەكانی خۆیان و گەنجانی تریش لە ڕێگای ڕاست، بەڵام دەستەوەستان و سەرگەردانن بەرامبەر چارەسەركردن و ڕێكخستنەوەی گەنجان و بێ ئومێدن بەرامبەر چاككردنیان، ئەمەش ئەوەی لێدەكەوێتەوە كە بەساڵاچوەكان دوور بكەونەوە لەو گەنجانە و ڕق و كینەیان

بۆ دروست بێت بەرامبەریان وە گرنگی نەدەن بە هیچ بارێك لە بارەكانیان چاك بن یا خراپ، لەوانەیە بگاتە ڕاددەیەك كە بەو چاوە سەیری هەموو گەنجان بكەن و جیاوازیان پێنەكەن، وە ئەمەش دەبێتە گرێیەكی دەروونی بەرامبەر بە هەموو گەنجان، لە ئەنجامدا كۆمەڵگاش لەبەر یەك هەڵدەوەشێت ، وە هەریەك لە گەنجان و بە ساڵاچوانیش بە چاوی سووك و بێ ڕێزیەوە سەیری یەكتر دەكەن، ئەمەش گەورەترین مەترسیە كە چاوی بڕیوەتە كۆمەڵگاكان .

* وە چارەسەری ئەم كێشەیە : ئەوەیە كە هەریەك لە گەنجان و بەساڵاچوان هەوڵبدەن ئەو كەلێن و لەیەك دووریەی لە نێوانیان دا هەیە نەیهێڵن و وەلای بنێن، وە هەموویان باوەڕیان وابێت كە كۆمەڵگە بە گەنج و پیریەوە وەك یەك لاشە وایە، ئەگەر ئەندامێكی توشی خراپەو تێكچون بێت سەردەكێشێت بۆ تێكچونی هەموو لاشە.

* هەروەك چۆن بەساڵاچوان لەسەریانە كە هەست بەو لێپرسراوێتیە بكەن كە لە ئەستۆیاندایە بەرامبەر بەگەنجان وە دوور بكەونەوە لەو نائومێدی و بێ هیواییەی كە هەیانە بەرامبەر

بە چاك بـونی گـەنجان، چـونكە خـوای گـەورە بەتوانایـە لەسـەر هـەموو شـتێك، چـەندین كەسـانی گـومڕا هـەبوون خـوای گـەورە هیدایەتی دان و بوون بە مەشـخەڵی هیدایـەت و ڕێنمـونی و بـانگ خوازی چاكساز.

ئاواش لەسـەر گـەنجان پێویـستە كـە ڕێـز لـە گـەورەكانیان بگرن و بـەڕێزبن بەرامبـەریان، وە ڕێـز لـە تێگەیـشتنیان بگـرن و ئەگەر ئاراستەیان كردن بۆ چاكە لێیان وەربگرن و قبوڵی بكـەن، چونكە ئەوەی ئەوان بە هـۆی ئـەزموونی خۆیـان و واقعـی ژیـان تێگەیشتون، گەنجان پێی نەگەیشتون و فێری نەبوون.

جا هەر كاتێك دانایی بەساڵاچوان و هێز و توانای گەنجان بـە یەك گەیشتن ئەوا كۆمەڵگا دەگات بە بەختەوەری بە ئیزنی خوا .

3 ـ پەیوەندی و هاوەڵێتی خەڵكانی لادەرو دوور لە دین :

ئـەو پەیوەنـدی و هاوڕێیـەتی كردنـە كاریگەریـەكی زۆری دەبێت لەسەر عەقڵ و بیركردنەوە و هەڵس و كەوتی گەنجان، وە

سەبارەت بەمە لـە پێغەمبـەرەوە (ﷺ) هـاتووە کـە فەرمویـەتی: ((**الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ**))[3].

واتە: مرۆڤ لەسەر دینی هاوڕێکەیەتی با هەر یەکێك لە ئێوە سەیرکا و بزانێ هاوڕێیەتی کێ دەکات.

وە هەروەها فەرمویەتی: ((**مَثَلُ الْجَلِيسِ السَّوْءِ كَنَافِخِ الْكِيرِ : إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رَائِحَةً كَرِيهَةً**))[4].

واتە: نمونەی هاوڕێی خراپ وەکو کورەی ئاسنگەر وایە یان جل و بەرگت دەسوتێنێ، یان بۆنێکی ناخۆشت بۆدێت.

* وە چارسەرەی ئەم کێشەیە: ئەوەیەکە گەنجان کەسانی باش و چاك و ژیر هەڵبژێرن بۆ هاوڕێیەتی کردنیان، بۆ ئەوەی لە خێر و چاکە و ژیرییان سودمەندن بن و لێیان وەرگرن*، با خەڵکی هەڵسەنگێنن و لێیان بکۆڵنەوە لە ڕووی بارودۆخی ژیان و

---

[3] المستدرك على الصحيحين للحاكم : (7387)، وصحيح جامع الصغير رقم : (3545) .

[4] رواه مسلم رقم / 4868 بهذا اللفظ ((إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ السَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ ، وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً ، وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً)) .

* ئامۆژگاری خوێنەر دەکەین بە خوێندنەوەی کتێبی : (**لە گەڵ کێدا دادەنیشیت و هاوڕێیەتی کێ دەکەیت؟**) وەرگێڕانی مامۆستا : (محمد عبد الرحمن لطيف) .

ناوبانگیانەوە پێش ئـەوەی هاوڕێیـەتیان بكـەن، ئەگـەر خـاوەنی ڕەوشـتی جـوان و دیـن و ناوبـانگی بـاش بـوون، بـا هاوڕێیـەتیان بكەن و ئەوانە ئەو هاوڕێ و دەستكەوتە پارێزراوە ونبوانـە بـوون كە بەدوایاندا دەگەڕان، با دەسـتیان پێـوە بگـرن و هاوڕێیـەتیان بكەن، بەڵام ئەگەر وانەبوون ئەوا پێویستە خۆیـان لـێ بپـارێزن و لێیان دوور بن، بـۆ ئـەوەی بەقـسەی شـیرین و بـە ڕوكـار جـوانی هەڵنەخەڵەتێن، چونكە ئەوە فێڵ و گـومڕا كردنێكـە كـە كەسـانی خراپ دەیگرنە بـەر، بـۆ ئـەوەی خـەڵكی سـادەو سـاویلكەی پـێ ڕابكێشن و لەخشتەی بەرن، بۆ ئەوەی ڕێژەو زۆروبـۆری خۆیـانی پێ زیاد بكەن و ئەو خراپەكاریەی كە توشیان بووە بیشارنەوە.

چەند جوانە ووتەی شاعیر كەدەڵێ[5] :

ابل الرجال إذا اردت إخاءهم   وتوسمن امورهم وتفقد

فإذا ظفرت بذي اللبابة والتقى   فيه اليدين قرير عين فشدد

واتە : پیاوان تاقیكەرەوە ئەكەر ویستت برادەرێتیان بكەیت .. وە پێشبینی كاروباریان بكە و بە دوایدا بگەڕێ ...

---

[5] الــمقنع الكندي .

جـا ئەگـەر کەسـێکی خـاوەن ژیـری و لـە خـوا ترسـت دەستکەوت .. کە چاوەکانت پێی ئۆقرە بگرێت ئـەوا بـە هـەردوو دەستت بە توندی دەستی پێوە بگرە ..

4 ـ خوێندنەوەی هەندێ لە کتێبە ڕوخێنەرەکان :

وەك نامیلکەو ڕۆژنامەو گۆڤارو جگە لەمانەش هەرشتێك کە وا لە مرۆڤ بکات گومان لە دین و بیرو باوەڕی خۆی پەیدا بکـات، وە ڕایان دەکێـشێت بـەرەو لێـك تـرازان و داماڵینیـان لـە هـەموو خووڕەوشـتێکی جـوان، سـەرئەنجام دەکەونـە نـاو کـوفر و بـێ بـاوەڕی و بـەد ڕەفتـاری، ئەمـە ئەگـەر هـاتوو گـەنجان توانـاو بەرگریـەکی بـەهێزیان نـەبێت لـە ڕۆشـنبیریەکی قـوڵی دینـی و فکرێکی کاریگەر بۆ ئەوەی بـەو هۆیـەوە بتـوانن جیـاوازی بکـەن لەنێوان حەق و ناحەق و سودبەخش و زیان بەخش.

بۆیە خوێندنەوەی ئەو جۆرە پەرتوکانـە گـەنجان سـەرەو خوار هـەڵ دەگێڕنـەوە، چـونکە عەقڵیـەت و بیروهۆشـی گـەنجان زەویەکی بەپیتـە بـۆ خوێندنـەوەی ئـەو جـۆرە کتێـب و نامیلکـە خراپانەی کە توشیان دەبێت بەبێ هیچ بەرگریـەك، لـە ئەنجامـدا

ڕەگەكانی بەهێز و قەدەكانی پتەوو تۆكمە دەبن، وە لە ئاوێنـەی عەقڵ و ژیانیاندا ڕەنگ دەداتەوە.

چارەسـەری ئـەم گرفتـە : ئەوەیەكـە دوور بكەونـەوە لـە خوێندنەوەی ئـەم جـۆرە كتێبانـە، لەبەرامبـەردا ئـەو پـەرتوكانـە بخوێننەوە كە سودمەندن و خۆشەویستی خـوا و پێغەمبەرەكـەی (ﷺ) لە دڵدا دەڕوێنن و ئیمان و كردەوەی چاكیان بۆ دەسـتەبەر دەكات، وە پێویستە ئارمگرین لەسـەر خوێندنـەوەی ئـەم جـۆرە كتێبانــە، چـونكە بەڕاسـتی نـەفس و دەرون بەربەرەكانیـەكی توندیان دەكات لەسەر خوێندنەوەی ئەو جـۆرە پـەرتوكانـەی كـە پێـشتر خوویـان پێـوە گرتبـوو، وە بـێ تاقـەتی دەكـات لەسـەر خوێندنەوەی كتێبە بەسودەكان، بە وێنـەی كەسـێك كـە بیـەوێت گوێڕایەڵی خوا بكات، بەڵام نەفس و دەرونی سەرپێچی دەكـات و بە شتی پڕوپوچ و بێ بایەخ سەرقاڵی دەكات.

* وە گـرنگترینی كتێبـە سـود بەخـشەكان كتـێبی خـوای گەورەیـە (قورئـان)، وە هـەر تەفـسیرێكیش دەربـارەی قورئـان نوسرابێت لە لایەن زانا پایە بەرزەكان وە بە پێی بەڵگـەی ڕاسـت و عەقڵێكی ڕاشـكاو نوسـرابێت، وە بەهـەمان شـێوە فـەرموودەو

سوننەتەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ، پاشان ئەو کتێبانەی کە زانایان لەو دوو سەرچاوەیە وەریان گرتووە، وە یان ئەو کتێبانەی کە لە ئەنجامی تێگەیشتنیان لەو دووسەرچاوەیەوە نوسیویانە.

5 ـ گومانی هەندێ لە گەنجان بەوەی کە ئیسلام کۆت و بەندی ئازادیەکانە و تواناکان کپ دەکات :

بۆیە لە ئیسلام دوور دەکەونەوە، وە وا دەزانن کە ئیسلام کۆن خوازە و هەلگرانی بەرەو دواوە دەبات، وە ڕێیان لێ دەگرێت لەوەی کە بەرەو پێشکەوتن خوازی بڕۆن.

چارەسەری ئەم کێشەیە : ئەوەیە کە پەردە هەڵماڵدرێ لەسەر ڕاستێتی ئیسلام بۆ ئەو گەنجانەی کە بێ ئاگا و ناشارەزان بەرامبەر بە ڕاستێتی ئیسلام، بە هۆی خراپ بیرکردنەوەیان یان بە هۆی کەمی زانستیان بە ئیسلام، یان بەهۆی هەردوکیانەوە :

ومن يك ذا فم مُرّ مريضٍ يجد مرا به الماء الزلالا[6]

واتە : ئەو کەسەی کە خاوەنی دەمێکی تاڵ و نەخۆشە ..

---

[6] المتنبي .

وا هەست دەكات كە ئاوی سازگاریش هەر تاڵە .

ئـاینی پـیرۆزی ئیـسلام كـۆت و بەنـدی ئازادیـەكان ناكـات، بەڵكو ئازادیەكان ڕێك دەخات و بەباشی ئاڕاستەیان دەكات تـاكو ئازادی تاك تێك نەگیرێ لەگەڵ ئازادی كەسانی تـر، واتـە ئـازادی تاكە كەس لەسەر حسابی كەسانی تر نەبێت كاتێك ئـازادی ڕەهـا بدرێت، چونكە هەركەسێك داوای ئازادی ڕەهـاو بـێ سـنور بكـات ئەوا ئازادیەكەی لەسەر حسابی كەسانی تر دەبێت، ئەو كاتـە لـە یـەكگیربونێك پەیـدادەبێت لـە نێـوان ئازادیـەكان، وە بـێ سـەرو بەری بڵاو دەبێتەوە و خراپ كاری زۆر دەبێت.

لەبەر ئەمە خـوای گـەورە حوكمـە دینیـەكانی بـە سـنور نـاو بردووە، جا ئەگەر حوكمەكە بۆ حەرامكردن بوبێت فەرموویەتی :

﴿تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا ۝١٨٧﴾ [البقرة] .

واتـە : ئەمانـەی كـە باسـكران سـنورەكانی خـوای گـەورەن نزیكیـان مەكەون .

بـەڵام ئەگـەر بـۆ واجـب بووبێـت فەرموویـەتی: ﴿تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۝٢٢٩﴾ [البقرة].

واتە : ئەمانەی كـە باسـكران سـنورەكانی خـوای گـەورەن لێیـان دەر مەچن .

* لێرەدا جیاوازی هەیە لە نێوان ئەو گومانەی هەندێ کەس کە دەڵێن ئیسلام ئازادیەکان کۆت و بەند دەکات، وە لە نێوان ئەو ئاراستە کردن و ڕێکخستنەی کە خوای زۆر دانا و زۆر شارەزا بۆ بەندەکانی داناوە.

* کە ئەمەت زانی ئیتر هیچ گرفتێك لەسەر ئەم بابەتە نیە لە بنەڕەتدا، چونکە ڕێکخستن کارێکی پێویستە لە هەموو لایەنەکانی ئەم بونەوەرەدا ، وە مرۆڤ لە سروشتی خۆیدا ژێربارە بۆ ئەو ڕێکخستنە.

* مرۆڤ ژێربارە بۆ توانا و کاریگەری تینوێتی و برسێتی وە بۆ یاسای خواردن و خواردنەوە، بۆیە ناچارە بۆ ڕێکخستنی خواردن و خواردنەوەی لە ڕووی چەندێتی و چۆنێتی و جۆرەکەی بۆ ئەوەی پارێزگاری لە تەندروستی لاشەی خۆی و سەلامەتی خۆی بکات.

* بەهەمان شێوە ژێربارە بۆ یاسا کۆمەڵایەتیەکان، پابەندە بە داب و نەریتەکانی وڵاتەکەی لە شوێنی نیشتەجێ بوون و جل وبەرگ و ڕۆیشتن و هاتنی، بۆ نمونە ژێربارە بۆ شێوەی جل و بەرگ و جۆرەکەی، وە شێوەی خانوەکەی و

جۆركـەی، وە ياسـای هـات و چـۆی، وە ئەگـەر ژێربـاری ئـەم ياسايانە نەبێت كە لە كۆمەڵگەكەيدا هەيە ئەوا بە نامۆ دادەنرێت، وە هەرشتێك شايستەيە بە خەڵكی نـامۆ و ئەوانـەی كـە دورن لـە شتی ئاسايی شايستەی ئەوانيش دەبێت.

* كەواتـە ژيـان هـەمووی ژێربارييـە بـۆ سـنورە ديـاری كراوەكان، بۆ ئەوەی كارەكان بەو شـێوەيە بـڕۆن كـە مەبەسـتە، بۆ نمونە ئەگەر ژێرباربون بۆ ياسا كۆمەڵايەتيەكان ژێربـاربونێكی زۆر پێويـست بێـت بـۆ چـاككردنی كۆمـەلگا و نەهێـشتنی بـێ سـەروبەرەيی وە نابێـت هـيچ هاوڵاتيـەك لێـی لابـدات، ئـەوا ژێربـاربوون بـۆ ياسـا شـەرعيەكانيش بەهـەمان شـێوە كارێكـە پێويـستە بكرێـت بـۆ چـاكردنی كۆمـەڵ و نەهێـشتنی بـێ سـەرەوبەری، ئـەی چـۆن دەبێـت هەنـدێك كـەس لـە ياسـا شـەرعيەكان لابـدات بـەو بيـانوەی كـە ئـەوەی كـۆت و بەنـدی ئازاديـە؟ بەڕاسـتی ئـەوە تـەنها بوختانـە و هيـچی تـر نيـە، وە گومانێكی بێ بنەما و تاوانكارانەيە.

* هـەروەها بـە هـەمان شـێوە ئيـسلام وزە و تواناكـان ناپوكێنێتـەوە، وە لـە ڕاسـتيدا ئيـسلام گۆڕەپـانێكی فـراوان و

کراوەیە بۆ هەموو تواناکان وەکو هێز و توانای هـزری (فکـری) و ژیری و جەستەیی.

ئاینی پیرۆزی ئیسلام خەڵکی بانگ دەکات بۆ بیرکردنـەوە و تێـڕوانین، بـۆ ئـەوەی مرۆڤــ پـەنـد وەربگرێـت و بـیرو هـۆش و ژیریەکـەی گەشـە بکـات، خـوای گـەورە دەفـەرموێ :﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍۖ أَن تَقُومُواْ لِلَّهِ مَثۡنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُواْۚ ﴿٤٦﴾﴾ [سبأ] .

واتە : بڵێ من تەنیا بـە یـەك شـت ئامۆژگاریتـان دەكـەم كـە دوو دوو و یەك یـەك هەسـتن بـە گـەرم و گـوڕی و چـالاكیەوە بـۆ گوێڕایەڵی خوا و بۆ شوێن کەوتنی حەق و پاشان بیر بکەنەوە .

﴿قُلِ ٱنظُرُواْ مَاذَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ ﴿١٠١﴾﴾ [يونس].

واتە : ئەی محمد بڵێ: سەرنج بـدە چـی لـە ئاسمانـەکان و زەوی دایە[7].

---

[7] شێخ (عبدالرحمن بن ناصر السعدي) ڕەحمەتی خـوای لـێ بێـت دەربـارەی تەفسیری ئەم ئایەتە دەفەرموێت: (خوای گەورە بـانگی بەنـدەکانی دەکـات و پێیـان دەڵێـت: کـە سـەیری ئاسمانـەکان و زەوی و ئـەوەی کـە لـە نـاوی دایـە بکـەن، مەبەسـت لـەو سـەیر کردنەش بریتیـە لـە سـەیر کردنێك کـە بـۆ تێـڕوانین و تێڕامـان و پەنـد وەرگـرتن بێـت). وەرگێڕ.

وە ئـاینی ئیـسلام تـەنها بریتـی نیـە لـە بانگـەوازكردن بـۆ بیركردنەو و تێڕوانین، بەڵكو تێنەگەیشتن و بـیر نەكردنـەوەی بـە كـەموكوڕی دانـاوە بـۆ ئەوانـەی كـە تێناگـەن و بیرناكەنـەوە، نـاڕوانن، خـوای گـەورە دەفـەرموێت : ﴿ أَوَلَمۡ يَنظُرُواْ فِي مَلَكُوتِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَيۡءٖ ﴿١٨٥﴾ ﴾ [الأعراف] .

واتە: ئایە ئەوانە ناڕوانن لـەو موڵكـە گـەورە و فراوانـەی لـە ئاسمانەكان و زەویدا هەیە وە لەو شتانەی خوای گەورە دروستی كردون.

وە خـوای گـەورە دەفـەرموێ: ﴿ أَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۗ مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَآ إِلَّا بِٱلۡحَقِّ ﴿٨﴾ ﴾ [الروم].

واتە: ئایا ئەوانەی كە پێغەمبەران بـە درۆ دەخەنـەوە بیرێـك لە خۆیان ناكەنەوە كە ئەو خوایەی لە نەبوونەوە هێناونیـە بـوون لە پـاش مردنیـان زینـدوویان دەكاتـەوە، وە خـوا ئاسمانـەكان و زەوی و ئەوەی لە نێوانیـان دایـە دروسـتی كـردوون بـۆ خزمـەتی ئێوە هەتا تاقیتان بكاتەوە تابزانن كامتان كاری چاكە دەكەن.

وە دەفـــەرموێت: ﴿ وَمَن نُّعَمِّرۡهُ نُنَكِّسۡهُ فِي ٱلۡخَلۡقِۚ أَفَلَا يَعۡقِلُونَ ﴿٦٨﴾ ﴾ [يس] .

واتـه : وه تهمـهنی هـهر كـهس درێـژ كـهین ئـهوه لاشـهكهی دهگێڕینهوه بهرهو لاوازی و بچوكی و بێ هێزی ههروهك چۆن لـه منداڵیدا وا بووه ، دهی ئایا ژیر نابن؟

وه فــهرمان كــردن بــه بیركردنــهوه و تێــڕوانین جگــه لــه دهرفهتدان به توانا ژیری و بیریـهكانی مرۆڤــ هـیچ مانایـهكی تـر ناگهیهنێت ، كهواته چۆن ههندێ خهڵكی دهڵێن: ئیـسلام توانـا و وزهكان كپ دهكات، چهند گهورهیه ئهو وتهیـهی كـه لـه دهمیـان دهردهچێت .. ئهوهی كه دهیڵێن تهنها درۆیه.

وه ئیسلام بـۆ ڕۆڵـهكانی خـۆی ڕێگـهی بـه هـهموو شـتێكی بهسود داوه كه زیانی بۆ لهش و دین و ژیری مرۆڤ نهبێت :

*ڕێگهی داوه به خواردن و خواردنهوه له ههموو شتێكی پاك :

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُلُواْ مِن طَيِّبَـٰتِ مَا رَزَقْنَـٰكُمْ وَٱشْكُرُواْ لِلَّهِ ﴿١٧٢﴾ ﴾ [البقرة] .

واتــە: ئـەی ئـەو كەسـانەی كـە بڕواتـان هێنـاوە بخـۆن لـەو خواردەمەنیە پاكانەی كردومانە بـە ڕۆزیتـان وە سوپاسـی خـودا بكەن لەسەر ئەو نیعمەتانەی كە پێی بەخشیون[8] .

وە فەرمویـــەتی: ﴿وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ وَلَا تُسْرِفُوٓا۟ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾﴾ [الأعراف].

واتــە: بخـۆن و بخۆنــەوە (لـەوەی كـە خـوای گـەورە پێـی بەخـشیون و حەڵاڵـە بۆتـان) و زیـادەڕۆیی مەكـەن، چـونكە بـە ڕاستی خوای گەورە مرۆڤی زیادەڕەوی خۆش ناوێت .

وە زیـادە ڕۆیـی خـوای گـەورە تـوڕە دەكـات، وە زیـان بـە مرۆڤــ و ژیانی دەگەیەنێت .

* وە ڕێگـەی بەهـەموو جـۆرە پۆشـاكێك داوە بـەو پێیـەی لەگەڵ دانایی و (فطـــرة)دا بگـونجێ، خـوای گـەورە فەرمویـەتی: ﴿يَـٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ﴿٢٦﴾﴾ [الأعراف].

---

[8] وە سوپاس كردنی خوای گەورە بریتیـە لـە ئـەنجام دانـی كـارو كـردەوەی چـاك لـە بەرامبـەر نیعمەتەكانی خوای گەورەدا (تفسير السعدي) ، وەرگێڕ .

واته: ئەی نەوەی ئادەم بە ڕاستی هیدایەتی جل و بەرگ پۆشینم پێ بە خشیون تا لەش و عەورەتتان داپۆشێت و خۆتانی پێ جوان بکەن، بەڵام جل و بەرگی پارێزکاری و ڕوو کردنە خوا و بەجێهێنانی فەرمانەکانی چاکتر و پڕ خێر ترە .

وە خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِىٓ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزْقِ ۚ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿٣٢﴾﴾ [الأعراف] .

واته : ئەی محمد ﷺ بڵێ کێ ئارایش و جوانیەکانی خوای گەورە و خواردنی خۆش و پاك کە خوا بەخشیویەتی بە بەندەکانی حەرام کردوە؟ وە بڵێ: هەموو ئەو شتانە خوا لە ژیانی دونیادا دروستی کروون بۆ ئیمانداارانن ئەگەر چی بێ بڕوایانیش لێیان بەهرەمەند دەبن، بەڵام ئەم نیعمەتانە لە ڕۆژی قیامەتدا تایبەتن بە ئیمانداران و تەنها بۆ ئەوان تەرخان کراون .

* وە ڕێگەی داوە بە چێژ وەرگرتن لە ئافرەتان کە بە شێوەیەکی شەرعی مارە بکرێن خوای گەورە فەرموویەتی :

﴿فَٱنكِحُوا۟ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ فَوَٰحِدَةً ﴿٣﴾﴾ [النساء] .

واتە : ئێوە مارە بكەن لەو ئافرەتانەی حەڵاڵە بۆتان هەر یەك لە ئێوە دوو ژن یان سیان یان چوار ژن بهێنن جا ئەگەر ترسان لەوەی دادگەر (عادل) نەبن ئەوە تەنها یەك ئافرەت مارە بكەن .

*وە لە بواری كار و كاسبیدا ئیسلام توانای ڕۆڵەكانی كپ نەكردوە، بەڵكو ڕێگەی بە هەموو كارو كاسبیەك داوە كە دادپەروەرانە بێت و لەسەر ڕەزامەندی هەردوولا بێت خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلۡبَيۡعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْۚ ٢٧٥﴾ [البقرة] .

واتە: خوای گەورە كڕین و فرۆشتنی حەڵاڵ كردووەو سوو (ڕیبا)شی حەرام كردووە .

وە فەرمویەتی: ﴿هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ ذَلُولٗا فَٱمۡشُواْ فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزۡقِهِۦۖ وَإِلَيۡهِ ٱلنُّشُورُ ١٥﴾ [الـملك].

واتە: خوا ئەو زاتەیە كە زەوی بۆ ڕاخستون ، دەی بگەڕێن بە سەر زەویدا وە لە ڕۆزی خوا بخۆن، وە گەڕانەوەش هەر بۆ لای ئەوە .

وە دەفەرموێت: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ ١٠﴾ [الجمعة].

واتە: جا کاتێك کە نوێژی هەینی تەواو بوو ئیتر بلاّو ببنـەوە بەسەر زەویدا و بەداوای ڕزق و ڕۆزی خوادا بگەڕێن .

ئایـا دوای ئـەم ڕونکردنـەوە و بەڵگانـە گومـان و قـسەی ئەوانەی دەڵێن ئیسلام تواناکان کپ دەکات ڕاستە؟!

(ئەو گرفتانەی بە سەر دڵی گەنجاندا دێن)

دڵـی مـردوو هـیچ وەسوەسـەی[9] بەسـەردا نایـەت کـە (بـەر پەرچی دین بداتەوە) و دیـن ڕەت بکاتـەوە، چـونکە دڵـی مـردوو تیاچووە و شەیتان هەر ئەوەی دەوێت و لەوە زیاتری ناوێـت کـە توشی بووە.

---

[9] دەنگی پەنهان و نادیاری خراپ و گوماناوی .

هەر لەبەر ئەمەیە بە (ابن مسعود یان ابن عباس) وترا: (جولەكەكان دەڵێن: ئەوان لە نوێژەكانیاندا وەسوەسەیان بۆ دروست نابێت !

ووتی: ڕاستیان كرد شەیتان چی لە دڵێكی كاول و وێرانە بكات).

بەلاَم كاتێك كە دڵ زیندوو بوو شتێك لە ئیمانی تیابوو ئەوا شەیتان بە بەردەوامی و بە بێ پشوودان و پسانەوە هێرشی بۆ دەكات، وەسوەسەی وای دەخاتە ناو دڵەوە كە كەموو كووڕی پەیدا بكات لە دینەكەیدا و ئیمانی هەڵبوەشێنێتەوە ، ئەوەش گەورەترین تیاچوونە ئەگەر هاتوو بەندەی خوا ژێرباری ئەو وەسوەسانە بێت، هەتا بە شێوەیەك وەسوەسە دەخاتە دڵی كە گومان لە پەروەردگاری و دینی و بیروباوەڕی پەیدا ببێت، ئەگەر لەو دڵەدا لاوازیەك یان ڕوخانێكی بینی ئەوا بەسەریدا زاڵ دەبێت هەتاوەكو لە دین دەری دەكات، بەلاَم ئەگەر لە دڵێكدا هێزوو بەرەنگاربونەوەی بینی ئەوا شەیتان دەدۆڕێت و دورە پەرێز دەبێت، وە بە سوك و ڕیسوایی پشت هەڵدەكات.

* ئەو وەسوەسانەی کە شەیتان ئاراستەیان دەکات زیان نابەخشن ئەگەر هاتوو مرۆڤـ ئەو چارەسەرانەی بەکارهێنا کە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) هاتون :

* فَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحَدِّثُ نَفْسِي بِالشَّيْءِ لأَنْ أَكُونَ حُمَمَةً ــ أي فحمة ــ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَكَلَّمَ بِهِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي رَدَّ كَيْدَهُ ــ أي الشيطان ــ إِلَى الْوَسْوَسَةِ))[10].

واتە : پیاوێك هاتە لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) ووتی من لە ناخی خۆمدا کۆمەڵە قسەیەکم بۆ دروست دەبێت ، ببم بە خەڵوز خۆشترە لام لەوەی کە ئەو جۆرە قسانە بکەم، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ سوپاس بۆ ئەو خوایەی کە فێڵ و پلانەکانی شەیتانی پوچەڵ کردوەتەوە و تەنها وەسوەسەی بە دەستەوە ماوە (واتە ئەگەر شەڕ و زیانی شەیتان تەنها بە وەسوەسە نەوەستابا و فێڵ و نەخشە گڵاوەکانیشی کاریان کردبا ئەوە خەڵکی زیاتر گومڕا دەکرد).

---

[10] رواه أبو داود بنحوهِ .

* وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (ﷺ) قَالَ : ((جَاءَ نَاسٌ مِنْ أَصْـحَابِ النَّبـيِّ (ﷺ) فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّه إِنَّا نَجِدُ فِي أَنْفُسِنَا مَا يَتَعَـاظَمُ أَحَـدُنَا أَنْ يَتَكَلَّمَ بِهِ ــ أي يراه عظيماً ــ فَقَالَ النَّبِيُّ (ﷺ) : أَوَجَدْتُمُوهُ ؟ قَالُوا : نَعَمْ ، قَالَ : ذَاكَ صَرِيحُ الإِيـمَانِ))[11] .

واتە: هەندێ لە خەڵكی لە هاوەڵانی پێغەمبەر (ﷺ) هاتن، وتیان ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە لە دەرونی خۆماندا هەست بە شتێك دەكەین، كە هەر یەكێك لە ئێمە بە گەورە و ترسناكی دەزانێت كە قسەی پێ بكات، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : ئایە هەستتان پێكردوە ؟ ووتیان بەڵێ ، فەرموی : ئەوە ئیمانێكی ڕاشكاوانەیە .

*وە مانای ئەو وتەیە ((ذَاكَ صَرِيحُ الإِيـمَانِ)) : ئەوەیە كە ئەو وەسوەسە لەناكاو و كتوپڕە و دژایەتی كردنی ئێوە بۆی و بە گەورە زانینی لە ڕووی ترسناكیەوە هیچ زیانێكی نابێت بۆ بیروباوەڕتان ، بەڵكو ئەوە نیشانەی ئەوەیە كە ئیمانەكەتان ڕوون و ئاشكرایە و كەم و كوڕی بەسەردا نایەت.

---

[11] رواه مسلم وأبوداود .

* وقال (ﷺ) : ((يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ : مَنْ خَلَقَ كَذَا ؟ مَنْ خَلَقَ كَذَا ؟ حَتَّى يَقُولَ : مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ ــ أي وصله إلى هذا الحد ــ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّه ، وَلْيَنْتَه))[12].

وفي حديث آخر : ((فَلْيَقُلْ : آمَنْتُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ))[13].

واته: پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: شەیتان دێتە لای هەر یەکێك لە ئێوە، پێتان دەڵێت کێ ئێوەی دروستکردوە ، تا ئەو کاتەی پێتان دەڵێت کێ پەروەردگارتی دروستکردوە، کاتێك گەیشتە ئەو ڕاددەیە، با پەنا بە خوا بەرێت و کۆتایی پێ بێنێت.

لە فەرمودەیەکی تردا هاتوە : با بڵێت بڕوام هەیە بە خوا و پێغەمبەرەکەی .

وە لە فەرمودەیەکدا کە (أبو داود) گێڕاویەتەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: ((قُولُوا : اللَّهُ أَحَدٌ ، اللَّهُ الصَّمَدُ ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ، ثُمَّ لْيَتْفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلاثًا ، وَلْيَسْتَعِذْ مِنَ الشَّيْطَانِ))[14].

---

(12) رواه البخاري ومسلم . (13) صحيح الجامع رقم : (1542) .

(14) رواه أبو داود وحسنه الألباني في صحيح الجامع رقم/ 8182.

واتــە : بڵـێن: خـوا تـاك و تەنیایـە، وە خـوا جێگـای نیـاز و ئومێدە، كەسی لێ نەبوەو لە كەس نەبووە، وە هیچ كەس هاوتـا و هاوشێوەی نی یە، پاشان با سێ جار تف بكاتە لای چەپی، وە پەنا بگرێت بە خوا لە شەیتان.

* لەو فەرمودانەی كە باسكران هاوەڵـە بـەڕێزەكان وەسـفی نەخۆشیەكەیان كرد بۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەویش چارەسەری بۆ دانان لە چوارشت دا :

یەكەم: وازهێنان و لا نەكردنـەوە لـە وەسوەسـە، بـە واتـا پـشت تـێ كردنـی بـە یـەكجاری، وە لـە بـیر خـۆ بردنـەوەی بـە شێوەیەك وەكو ئـەوەی كـە هەرنـەبوبێت، وە خـەریك كردنـی بـە هزر و فكری بێگەرد و ساغ.

دووەم: پـەنا گـرتن بـە خـوا لـە وەسوەسـە و لـە شـەیتانی دوورخراوە لە ڕەحمەتی خوا.

سێیەم: كە بڵێ: بڕوام هەیە بە خوا و پێغەمبەرەكەی.

چوارەم : كە بڵێ: (اللَّهُ أَحَدٌ ، اللَّهُ الصَّمَدُ ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَــدْ ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) .

واتـه: خـوا تاكـه، خـوا جێگـای نیـاز و ئومێـده ، كەسـی لێنـەبووە ، وە لـە كـەس نـەبووە، وە هـیچ كـەس هاوشـێوە و هاوتای نیە .

ڕامان له بابەتی (القدر)

یەكێكی تر لە كۆی ئـەو كارانـەی كـە بەسـەر دڵـی گەنجانـدا دێت و ڕادەوەسـتن تێیـدا بـە سـەرگەردانی بریتیـیـە لـە بابـەتی القدر، چونكه بـڕوا بـون بـە قـەدەر یەكێكـە لـەو كۆڵەكانـەی كـە ئیمان تەواو نابێت ئەگەر بڕوا بوون بـە قـەدەری لەگـەڵ نـەبێت ، ئەوەش بەوە دەبێت كه بـڕوات هـەبێ بـەوەی كـە خـوای گـەورە زانایە بەوەی كە لە ئاسمانەكان و زەویدا دەبێت و ڕوو دەدات وە هەر خوا ئەندازەی بۆ دەكێشێ و دادەنێت هەروەك خوای پـاك و بێگـەرد فەرمویـەتی: ﴿أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۚ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَٰبٍۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ٧٠﴾ [الـحج].

واتە: ئایا نەت زانیوە كە بەڕاسـتی خـوا زانـا و ئاگـادارە بـە هەموو ئـەو شـتانەی لـە ئاسمـان و زەوی دایـە بێگومـان ئـەوەی

باسكرا لـه كتێبـی (لوح المحفوظ)دایـه بەڕاسـتی ئـەم (زانیاریـەی باسكرا) بەلای خواوە ئاسانە .

وە پێغەمبـەر (ﷺ) ململانـێ و مـشتومڕی قەدەغـە كـردوە لەسەر ـ قدر ـ :

فَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ : خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) وَنَحْـنُ نَتَنَازَعُ فِي الْقَدَرِ ، فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّمَـا فُقِـئَ فِـي وَجْنَتَيْهِ الرُّمَّانُ ، فَقَالَ : ((أَبِهَذَا أُمِرْتُمْ أَمْ بِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَـيْكُمْ ؟ إِنَّمَـا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَـنَازَعُوا فِي هَذَا الأَمْرِ ، عَزَمْتُ عَلَيْـكُمْ أَلاَّ تَتَنَازَعُوا فِيهِ))[15].

واتە: لە (أبو هريرة) وە (خوای لێ ڕازی بێ) دەگێڕنـەوە كـە فەرمویەتی: پێغەمبەر (ﷺ) هاتە لامان لەو كاتەدا ئێمـە قـسەمان لەسەر ـ قەدەر ـ دەكرد و ناكۆبوین (تێگەیشتنەكانمان وەك یـەك نەبوون) كە ئەوەی بینی تووڕە بوو هەتا ڕوومەتی سور هەڵگـەڕا وەكو ئەوەی كە هەنار تـەقێنرابێت بـە گۆنایدا و فـەرمووی: بـەو شێوەیە فەرمانتان پێكراوە یان بۆ ئـەوە مـن نێردراوم بـۆ لای ئێوە، بەڕاسـتی ئەوانـەی پـێش ئێـوە كاتێك تیاچـوون كـە لـەو

[15] رواه الترمذي (2133) وحسنه الألباني.

كارەدا ناكۆكيان پەيدا بوو بە توندی پێتان دەڵێم، بە توندی پێتان دەڵێم، كە ناكۆك مەبن تێیدا .

* ڕۆچوون لە گفتو گۆ لە بابەتی (قەدەر)دا و ململانێ كردن لە سەر ئەم مەسەلەیە، وا لە مرۆڤ دەكات بكەوێتە نێو زەوییێكی پێچە و پێچەوە كە ناتوانێت لێی دەرچێت، بەڵام ڕێگای سەلامەت و بێ زیان ئەوەیە كە سوربی لەسەر چاكە و لە پێناویدا تێبكۆشێ هەروەك چۆن فەرمانت پێكراوە، چونكە خوای پاك و بێگەرد عەقڵ و تێگەیشتنی پێ بەخشیوی، وە پێغەمبەری بۆ ناردووی وە بەو پێغەمبەرانەدا پەرتووك و پەیامی بۆ ناردوی، خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ١٦٥﴾ [النساء].

واتە: پێغەمبەرانمان ناردوە كە موژدە دەر و ترسێنەربن بۆ ئەوەی بۆ خەڵكی نەبێت بەڵگە بەسەر خواوە دوای (ناردنی) پێغەمبەران وە خوای گەورە زۆر بە توانا و بە دەسەڵات و كار بەجێیە .

* وە كاتێك كە پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە هاوەڵانی ڕاگەیاند كە خوای گەورە بۆ هەموو كەسێك شوێنێكی لە بەهەشت و

شـوێنێکی لـە دۆزەخ بـۆ دیـاری کـردوە (نووسـیوە) : هاوەڵـە بـەڕێزەکان وتیـان ئـەی پێغەمبـەری خـوا: کەواتـە ئایا پـشت نەبەستین بـەوەی کـە خـوای گـەورە بـۆی دیـاری کـردوین (بـۆی نوسـیوین) و واز لـە کـار کـردن بێـنین، پێغەمبـەری خـوا (ﷺ) فەرمووی: کار بکەن چونکە هەموومان ئەوەمان بۆ ئاسـاندەکرێت کە بۆی دروست کراوین، جا ئەو کەسەی کە لەبەختـەوەران بێـت بۆی ئاسان دەکرێـت کـە کـردەوەی خـەڵکانی بەختـەوەر بکـات، بەڵام ئەوەی کە لە بەدبەختەکان بێت ئەوا کردەوەی بەدبەختەکانی بـۆ ئاسـان دەکرێـت، پاشـان پێغەمبـەر (ﷺ) ئـەم ئایەتانـەی خوێنـدەوە ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾﴾ [الليل] .

واتە: ئینجا ئەو کەسەی (ماڵ ببەخشێ و لە خـوا بترسـێت، وە پارێزگـار بیـت لـەو شـتانەی کـە خـوا قەدەغـەی کـردون، وە بـڕوای ببێـت بـە (لا إلـــه إلا الله) و هـەموو ئـەو شـتانەی کـە پەیوەندیان بە بیروباوەڕەوە هەیـە، ئـەوە یارمـەتی دەدەیـن بـۆ کارێکی چاکە، وە ئەو کەسەی ڕەزیلی بکات و ماڵ نەبەخـشێت و خۆی بە بێ پێویست بزانێ لە خوای گەورە، وە بڕوای نـەبێت بـە

(لا إله إلا الله) و هەموو ئەو شتانەی کە خوای گەورە لەسەری پێویست کردووە کە بڕوای پێ هەبێت، ئەوە ڕێی لە بەردەمدا بۆ ئاسان دەکەین بۆ کاری خراپە .

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ کردن کە کاربکەن، وە ڕێگەی پێ نەدان کە لێی پاڵبدەنەوە و پشت بەوە ببەستن کە بۆیان نوسراوە لە قەدەردا (واتە بڵێن ئەوەی لە قەدەردا بۆمان نوسراوە هەر ئەوەیە و پێویست ناکات کار و عیبادەت بکەین)، لەبەر ئەوەی ئەو کەسەی کە لە بەهەشتییەکان نوسراوە، لە ئەهلی بەهەشت نابێت ئەگەر کاری بەهەشتیەکان نەکات، وە ئەوەی لە دۆزەخیەکان نوسراوە، لە دۆزەخیەکان نابێت ئەگەر کار بەکردەوەکانیان نەکات.

* وە کارکردن لە توانای مرۆڤەکاندایە، چونکە مرۆڤ خۆی دەزانێت کە خوای گەورە (ویست و توانای) پێ بەخشیوە لە سەر ئەنجامدانی هەر کارێك، ئەگەر حەزی کرد کاری چاك دەکات وە ئەگەر حەزی کرد کاری خراپ دەکات، یان دەست بەرداریان دەبێت و نایان کات.

* بۆ نموونە کەسێك دەیەوێت سەفەر بکات، سەفەر دەکات، یان دەیەوێت بمێنێتەوە و سەفەر نەکات سەفەر ناکات و

دەمێنێتەوە، کەسێکی تر ئاگر دەبینێت لێی ڕادەکات، وە شتێك دەبینێت لای خۆشەویستە بەرەو پیری دەچێت، بەهەمان شێوە گوێ ڕایەڵی و سەر پێچی مرۆڤ بەرامبەر خوای گەورە بە ویستی خۆیەتی ئەگەر ئارەزوی لێبوو گوێ ڕایەڵی خوا دەکات ئەگەرنا سەرپێچی دەکات.

گرفتی خەڵکی دەربارەی قەدەر دوو شتە :

گرفتی یەکەمیان : ئەوەیە کە مرۆڤ سەر پشکە لە کردن و نەکردنی هەر کارێك، بە بێ ئەوەی هەست بکات بەوەی کە ناچار بکرێت بەکردنی یان نەکردنی هەرکارێك، ئەمە چۆن لەگەڵ ئەوەدا دەگونجێ کە بڕوامان وابێت بەوەی کە هەموو شتێك بە پێی خواستی خوا و ئەو چارەنوسەیە کە خوا دایناوە؟

وەڵام بۆ ئەوە ئەوەیە: کە ئەگەر ئێمە ووردبینەوە لە کار و جوڵەی بەندە، ئەوا بۆمان دەردەکەوێت کە لە دوو شتەوە سەرچاوەی گرتووە: ویست واتە (سەرپشکی لە هەر شتێك بتەوێ بیکەی)، وە توانا (توانای ئەنجامدانی کار)، وە ئەگەر ئەم دووانە نەبوونایە ئەوا هیچ کردارێك دروست نەدەبوو.

وە ویست و توانا هەردووکیان لە دروستکراوەکانی خوای پاك و بێگەردن، چونکە ویست: هێزی عەقڵە ، وە توانا : هێزی

جەستەیە، ئەگەر خوا حەزی ویستی لەسەر بوایە ئەوا عەقڵی لە مرۆڤ دەسەندەوە و وای لێ دەهات کە ویستی نەبێت، یان توانای لێ دەسەندەوە ئەو کاتەی کارکردن ئاستەم دەبوو (مەحاڵ دەبوو).

جا کاتێك مرۆڤ ویستی کارێك بکات و جێ بەجێی کرد بەدڵنیاییەوە دەزانین کە خوای گەورە ویست و فەرمانی لەسەربووە، وە ئەگەر نەی ویستایە ئەوا ویستی کەسەکەی لادەبرد، یان ڕێگرێکی دەهێنایە پێش، ئەو کاتە کار کردنەکە شتێکی مەحاڵ دەبوو.

وە بە کابرایەکی دەشتەکی ووتراوە : بە چی خوات ناسی؟

ووتی: بە هەڵوەشانەوەی ویستەکان و لابردنی مەبەستەکان.

گرفتی دووەم : ئەوەی کە دەبێتە مایەی گرفت لای هەندێك خەڵکی لەسەر بابەتی (قەدەر) ئەوەیە: کە مرۆڤ لەسەر تاوان کردن سزا دەدرێت، چۆن دەبێ سزا بدرێت لە کاتێکدا بۆی نوسراوە کە تاوانەکە بکات؟ وە ناتوانێت لەو کارە ڕزگاری بێت کە لەسەری نوسراوە.

وەڵام بۆ ئەو گرفتە ئەوەیە:

وەڵامی یەكەم : دەڵێین: ئەگەر ئەوەیانت ووت ئەوەش بڵێ كە مرۆڤ پاداشت دەدرێتەوە لەسەر كارێك كە گوێڕایەڵی خوای گەورە بكات، چۆن پاداشت دەدرێتەوە لە كاتێكدا كە لەسەری نوسراوە، وە ناتوانێت ڕزگاری بێت لەو كارەی كە لەسەری نوسراوە، ئەوە دادپەروەری نیە كە قەدەر بكەینە بەڵگە لەسەر لایەنی سەرپێچی كردنی خوای گەورە، بەلآم نەیكەینە بەڵگە لەسەر لایەنی گوێڕایەڵی كردنی خوای گەورە.

وەڵامی دووەم : خوای گەورە ئەو بەڵگەیەی پوچەڵ كردۆتەوە، وە بە (قسەیەكی بێ زانیاری) داناوە، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍۢ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا۟ بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍۢ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾﴾ [الأنعام] .

واتە: ئەوانەی كە هاوبەشیان بۆ خوا دادەنێنن دەڵێن: ئەگەر خوا بیویستایە ئێمە و باب و باپیرانمان هاوبەشمان (بۆ خوا) دانەدەنا، وە هەروەها ئەگەر خوا نەی ویستبایە ئێمە هیچ شتێكمان لە خۆمان حەرام نەدەكرد، هەر بەو شێوەیە ئەوانەی

پێش ئەمانیش درۆیان دەکرد و هەمان قسەیان دەوت هەتا سزا و تۆڵەی ئێمەیان چەشت، (ئەی محمد ﷺ) بڵێ : ئایا هیچ بەڵگە و زانیاریەکتان لایە تا دەری بخەن بۆمان و دەری بخەن، ئێوە شوێنی هیچ شتێك ناکەون بێجگە لە گومان، وە ئەوەی ئێوە دەیڵێن لە درۆ زیاتر هیچ شتێکی تر نیە.

خوای گەورە ڕونی کردۆتەوە، کە ئەوانەی بەڵگە دەهێننەوە لەسەر ئەوەی کە قەدەر وای کردوە ئەوان هاوبەش بۆ خوای گەورە دابنێن، ئەو کەسانە پێشینەیان هەیە کە درۆیان کردوە وەك درۆکەی ئەوانە، وە بەردەوام بوون لەسەری هەتاوەکو سزا و تۆڵەی خوای گەورەیان چەشت، ئەگەر هاتباو بەڵگەکەیان ڕاست بوایە خوای گەورە سزای خۆی پێ نەدەچەشتن.

پاشان خوای گەورە فەرمانی بە پێغەمبەرەکەی کرد کە لەڕویاندا بوەستێتەوە، بەوەی کە بەڵگەکانی خۆیان بێنن و بیسەلمێنن کە ڕاستە، وە خوای گەورە ڕوونی کردۆتەوە کە هیچ بەڵگەیەکیان پێ نیە لەسەر ئەمە.

وەڵامی سێیەم : ئەوەیە کە دەڵێین قەدەری خوا نهێنیە و شاراوەیە جگە لە خوا هیچ کەس نای زانێت هەتاوەکو ڕونەدات،

كەواتە ئەو كەسەی سەرپێچی و بێ فەرمانی خوای گەورە دەكات لە كوێی زانی كە خوای گەورە تاوانی لەسەر نوسیوە تاوەكو ئەو تاوانە بكات؟

ئایا ناگونجێت خوای گەورە گوێڕایەڵی كردنی لەسەر نوسی بێت واتە لە قەدەردا وای بۆ نوسیبێت كە گوێ ڕایەڵی خوا بكات نەك سەرپێچی؟ كەواتە بۆ چی لە جیاتی ئەوەی كە هەستێت بە سەرپێچی كردنی خوا، هەڵناستێت بە جێ بەجێ كردنی فەرمانەكانی خوای گەورە، وە بڵێت خوای گەورە لە سەری نوسیوم كە گوێ ڕایەڵی بكەم؟!

وەڵامی چوارەم : دەڵێین: خوای گەورە مرۆڤی جیاكردۆتەوە لە دروستكراوەكانی تر بەوەی كە عەقڵ و تێگەیشتنی پێ بەخشیوە، وە پەیامی بۆ ناردوە و پێغەمبەرانی بۆ ناردوە، وە شتە سود بەخشەكانی بۆ جیاكردۆتەوە لە شتە زیان بەخشەكان، وە لەهەمان كاتدا ویست و توانای پێبەخشیوە كە دەتوانێ بە هۆیانەوە یەكێك لەو دوو ڕێگایانە بگرێتەبەر (ڕێگەی چاك یان ڕێگەی خراپ) كەواتە بۆ چی ئەو سەرپێچیكارە ڕێگەی زیان بەخش هەڵدەبژێرێت بەسەر ڕێگەی سود بەخشدا؟

ئایا ئەگەر ئەو سەرپێچیکارە (واتە: ئەو کەسەی ڕێگەی خراپ هەڵدەبژێرێت) ویستی سەفەر بکات بۆ شارێك، وە دوو ڕێگای لەبەردەم دابوون، ڕێگایەکیان ئاسان و ئەمین بێت وە ڕێگاکەی تریان قورس و ترسناك بێت، ئەوە بێگومان ڕێگای ئاسان و پڕ ئاسایش هەڵدەبژێرێت بۆ سەفەرەکەی نەوەك ڕێگا قورس و ترسناکەکە، بە بەڵگەی ئەوەی کە خوای گەورە لە قەدەردا وای بۆ نوسیوە، بەڵام ئەگەر ڕێگا ترسناك و قورسەکەی هەڵبژارد بۆ سەفەرەکەی بە بیانوی ئەوەی کە خوای گەورە لەسەری نوسیوە بۆیە ئەو ڕێگە خراپەی هەڵبژاردوە، ئەوە بەدڵنیاییەوە لە لایەن خەڵکیەوە بە کەسێکی شێت و گەمژە ئەژماردەکرێت.

بەهەمان شێوە ڕێگای باش و ڕێگای خراپیش هەروەك نموونەی سەفەرەکەیە، با مرۆڤ ڕێگای باش و ڕاست بگرێتەبەر، وە فێڵ لە خۆی نەکات بە گرتنە بەری ڕێگای خراپ، بە بەڵگەی ئەوەی کە خوای گەورە لە قەدەردا ڕێگای خراپی بۆ نوسیوە.

وە ئێمە ئەگەر سەیرکەین دەبینین هەموو مرۆڤێك کە توانای هەبێت بۆ بەدەست هێنانی بژێوی ژیانی، هەموو ڕێگایەك

دەگرێتە بەر بۆ بەدەست هێنانی، ناچێت لە ماڵی خۆی دانیشیَ و واز لە كار و كاسپی بێنێت، وە بڵێ خوای گەورە لە قەدەردا ڕزقی بۆ نوسیوم كاسپی ناكەم خوا بۆم دەنێریَ، كەواتە جیاوزی چیە لە نێوان هەوڵدان بۆ دوونیا و هەوڵدان بۆ گوێڕایەڵی خوای گەورە ؟

كەواتە بۆ چی قەدەر دەكەی بە بەڵگە لەسەر واز هێنان لە گوێڕایەڵی كردنی خوای گەورە دەڵێی: (خوای گەورە لەسەری نوسیوم ئەو كارە خراپانە بكەم) بەڵام قەدەر ناكەی بە بەڵگە لەسەر وازهێنانت لە كار و كاسپی بۆ دونیا، واتە (ناڵێی واز لە كار و كاسپی دێنم لەبەر ئەوەی خوای گەورە بۆی نوسیوم كاسپی ناكەم)؟ باس و بابەتەكە زۆر ڕوون و ئاشكرایە بەڵام هەواو ئارەزو مرۆڤ كەڕ و كوێر دەكات.

چەند فەرموودەیەك كە باسی گەنجانی تێدایە

لەبەرئەوەی ئەو ووتانـەی ئێمـە لـە دەوری کێـشە و گرفتـی گەنجان دەخولێنەوە، پێم خۆشـە هەنـدێ لـەو فەرموودانـە بـاس بکەم کە باس لە گەنجان دەکات.

ئەمانەی خوارەوەش هەندێکیانن :

1 ــ ((يَعْجَبُ رَبُّكَ مِنَ الشَّابِّ لَيْسَتْ لَهُ صَبْوَةٌ))[16].

واتە: خوای گەورە موعجیبە بەو گەنجەی کە ئارەزوی لادانی لەحەق نیيە .

2 ــ ((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ : إِمَـامٌ عَدْلٌ ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَـسَاجِدِ ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ ، وَرَجُلٌ دَعَتْـهُ امْـرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ : إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ، وَرَجُلٌ تَـصَدَّقَ بِـصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّـهَ خَالِيًـا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ))[17] .

واتە: حەوت کـۆمەڵ هـەن لە ڕۆژی دواییـدا خوای گەورە

[16] رواه أحمد .

[17] رواه البخاري : (640) ، وجاء في رواية : ((في ظل عرشـه)) واتـە : لـە ژێـر سـێبەری عەرشی خوای گەورەدا .

ئەیانخاتە ژێر سێبەری عەرشی خۆی: پێشەوایەكی دادپەروەر ، وە گەنجێك تەمەنی گەنجێتی لە سەر گوێڕایەڵی كردنی خوای گەورەدا گەشەی كردبێت، وە پیاوێك دڵی پەیوەست بێت بە مزگەوتەوە، وە دوو موسڵمان لە پێناوی خوا یەكتریان خۆشبوێت وە لە پێناوی خوادا كۆببنەوە و لە پێناوی ئەودا لە یەكتری جیابنەوە، وە پیاوێك ئەگەر هاتوو ئافرەتێكی خاوەن جوانی و پلە و پایە داوای خراپەی لێكرد لە وەلأمدا بڵێ من لە خوا ئەترسێم ، وە كەسێك خێر و چاكە بە نهێنی بكات بە شێوەیەك بە دەستی ڕاستی ببەخشێ دەستی چەپی پێی نەزانێت، وە كەسێك لەتەنیاییدا (بیربكاتەوە) یادی خوا بكات و فرمێسك لەچاوی بێت .

3 ــ ((الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ))[18] .

واتە: حەسەن و حوسەین گەورەی گەنجانی بەهەشتیەكانن .

4 ــ يُقال لأهل الجنة : ((إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلاَ تَهْرَمُوا أَبَدًا))[19].

---

[18] صححه الألباني في صحيح سنن الترمذي رقم : (3768).

[19] صحيح مسلم (5175).

واتە: لە ڕۆژی دواییدا بـە بەهەشـتیەکان دەوترێـت ئێـوە لـە بەهەشتدا هەمیشە گەنجن، وە هەرگیز پیر نابن .

5 ــ ((مَا أَكْرَمَ شَابٌّ شَيْخًا لِسِنِّهِ إِلاَّ قَيَّضَ اللَّهُ لَهُ مَنْ يُكْرِمُهُ عِنْدَ سِنِّهِ))[20].

واتـە: هـەر گـەنجێك لـە تەمـەنی گەنجێتیـدا ڕێـز لـە پیرێـك (بەساڵاچـووێك) بگرێـت لەبـەر تەمەنەکـەی، ئـەوا خـوای گـەورە کەسێکی بۆ ئامادە دەکات کە ڕێـزی لـێ بگرێـت کاتێـك کـە ئـەو گەنجە پیر دەبێت .

6 ــ قَالَ أَبُو بَكْرٍ – وَعِنْدَهُ عَمْرٌ بْنُ الْخَطَّاب – لِزَيْدِ بْنِ ثَابِت (ﷺ) : ((إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لاَ نَتَّهِمُكَ ، قَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُـولِ اللَّهِ ﷺ فَتَتَبَّعِ الْقُرْآنَ فَاجْمَعْهُ))[21] .

واتە: أبوبکر الصدیق بە (زیدی کوڕی ثابت)ی گوت ـ عمـری کوڕی خطاب ـ یشی لابـوو (خـوا لێیـان ڕازی بێـت) تـۆ پیـاوێکی گەنج و ژیریت گومانی خراپت پێنابەین وە تـۆ پـەیامت (قورئـان) بـۆ پێغەمبـەر (ﷺ) دەنوسـیەوە، بگـەڕێ بـە دوای ئایەتـەکانی قورئاندا و کۆی بکەرەوە .

[20] سنن الترمذي رقم : (1995) وضعفه الألباني في ضعيف سنن الترمذي رقم : (2022).
[21] صحيح البخاري رقم : (4410) .

7 ـــ دَخَلَ النَّبِيُّ (ﷺ) عَلَى شَابٍّ وَهُوَ سِياقِ فِي الْمَوْتِ فَقَالَ : ((كَيْفَ تَجِدُكَ)) ؟ قَالَ : أَرْجُو اللَّهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَخَافُ ذُنُوبِي ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) : لاَ يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَــوْطِنِ إِلاَّ أَعْطَاهُ اللَّهُ مَا يَرْجُو وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ))[22].

واتـە: پێغەمبـەر (ﷺ) چـووە لای گـەنجێك لـە كاتێكـدا كـە گەنجەكە لە سەرەمەرگدا بوو پێغەمبەر (ﷺ) پێی فەرموو هەست بەچی دەكەیت (لەچ حاڵێك دای) گەنجەكـە ووتـی: بـە ئومێـدی خوام و لە تاوانەكانیشم دەترسم، پێغەمبەر (ﷺ) فـەرمووی هـیچ كاتێك ئومێد بوون بـەخوا و ترسـان لـەدڵی بەنـدەدا كۆنابنـەوە ، لەو حاڵـەدا ئـیلا خـوای گـەورە ئـەو ئومێـدەی كـە هەیـەتی پێـی دەبەخشێ و پارێزراوی دەكات لەوەی كە لێی دەترسێ .

8 ـــ قال البراء بن عازب ﷺ فِي غَزْوَةِ حُنَيْنٍ : ((لاَ وَاللَّهِ مَا وَلَّـــى رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) وَلَكِنَّهُ خَرَجَ شُبَّانُ أَصْحَابِهِ وَأَخِفَّاؤُهُمْ حُـــسَّرًا لَـــيْسَ عَلَيْهِمْ سِلاَحٌ))[23].

واتە : نا سوێند بە خوا پێغەمبەری خوا لە جەنگی (حنین)دا

---

[22] سنن ابن ماجه رقم : (4261) وحسنه الألباني.

[23] صحيح البخاري 2793.

ڕای نەکرد و مەیدانی جەنگی بەجێ نەهێشت بەڵکو هەندێك لەو گەنجانەی کە تازە هاتبوونە ناویانەوە کە لە مەککەوە هاتبون و خۆیان بۆ جەنگ ئامادەنەکرد بوو بە ڵکو بۆ غەنیمەت و ئافرەت و ماڵی دونیا هاتبوون ئەوانە ڕایان کردوو بە پەلە بوون لە ڕاکردندا وە قەڵغان و زرێیان پێ نەبوو.

9 ــ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (ﷺ) قَالَ : ((كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (ﷺ) وَنَحْنُ شَبَابٌ)) (24).

واتە : لە عبدالله ی کوڕی مسعودەوە هاتوە، خوای لێ ڕازی بێت فەرمووی: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) جیهادمان دەکرد لە کاتێکدا ئێمە گەنج بوین .

10 ــ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالك (ﷺ) قَالَ : ((كَانَ شَبَابٌ مِنَ الأَنْصَارِ سَبْعِينَ رَجُلاً يُقَالُ لَهُمْ الْقُرَّاءُ ، يَكُونُونَ فِي الْمَسْجد ، فَإِذَا أَمْسَوُا انْتَحَوْا نَاحِيَةً مِنَ الْمَدِينَة فَيَتَدَارَسُونَ وَيُصَلُّونَ ، يَحْسَبُ أَهْلُوهُمْ أَنَّهُمْ فِي الْمَسْجد ، وَيَحْسَبُ أَهْلُ الْمَسْجد أَنَّهُمْ فِي أَهْلِيهِمْ ، حَتَّى إِذَا كَانُوا فِي وَجْه الصُّبْحِ اسْتَعْذَبُوا مِنَ الْمَاءِ وَاحْتَطَبُوا مِنَ الْحَطَبِ ، فَجَاءُوا بِهِ فَأَسْنَدُوهُ إِلَى حُجْرَة النَّبِيِّ ﷺ)) (25).

---

(24) رواه أحمد .

(25) رواه أحمد .

واتە: لە (أنس ی كوڕی مالك)ەوە ئەگێڕنەوە فەرمویەتی حەفتا كەس لە گەنجانی پشتیوانەكان (الأنصار)، كە پێیان دەوترا قورئان خوێنەكان لە مزگەوت دەمانەوە، كاتێكیش ئێوارە دادەهات دەچونە لایەك لەلایەكانی مەدینە دەور و دەرسیان دەكرد و نوێژیان دەكرد، كەس و كاریان وایان دەزانی لە مزگەوتن، وە ئەهلی مزگەوتیش وایان دەزانی لە لای كەس و كاریانن و لە ماڵەوەن، تاكو نزیكی بەرەبەیان ، ئاویان هەڵدەگۆزی و دار و چیلكەیان كۆ دەكردەوە لەگەڵ خۆیان دەهێنا دەیان برد بۆ (ماڵی) پێغەمبەر (ﷺ) .

بەو پارەیە خواردنیان بۆ ئەهلی (صوففە) دەكڕی، ئەهلی (صوففە) : كۆچكردوە نەدارەكان بوون كەس و كار و عەشیرەتیان نەبوو لە مەدینە ، لە سوچێكی مزگەوت یان لە نزیك مزگەوت دەمانەوە .

11 ــ وَعَنْ عَلْقَمَةَ ــ أحد أصحاب ابن مَسْعُود ــ قَالَ : **كُنْتُ أَمْشِي مَعَ عَبْدِ اللَّه بمنًى فَلَقِيَهُ عُثْمَانُ فَقَامَ مَعَهُ يُحَدِّثُهُ فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ : يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلاَ نُزَوِّجُكَ جَارِيَةً شَابَّةً لَعَلَّهَا تُذَكِّرُكَ بَعْضَ مَا مَضَى مِنْ زَمَانِكَ .**

فَقَالَ عَبْدُ اللَّه : لَئِنْ قُلْتَ ذَاكَ لَقَدْ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّه (ﷺ) : يَـا مَعْشَرَ الشَّبَاب مَنِ اسْتَطَاعَ منْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ للْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْه بالصَّوْم فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ)) (26).

واتە: لە (علقمة)ەوە دەگێڕنەوە کە یەکێکە لە هاوەڵانی عبدالله ی کوڕی مسعود (خوا لێیان ڕازی بێت) ووتی: من لە گەڵ عبدالله کوڕی مسعود لە (مینا) بووین دەڕۆیشتین (عثمان ی کوڕی عفان) ی تووش بوو، عثمان قسەی لەگەڵ (عبد الله)دا دەکردو پێی ووت: ئەی باوکی عبدالرحمن ژنێکی گەنجت بۆ نەهێنین بەڵکو بەشێك لە تەمەنی ڕابردووت بیر بێنێتەوە، عبدالله پێی ووت: ئەگەر تۆ ئەوە دەڵێیت ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) پێی فەرمووین: ئەی کۆمەڵی گەنجان، هەر یەکێك لە ئێوە لە توانایدا (واتە توانای ماددی و توانای جەستەیی) هەیە با ژن بێنێ، چونکە ژن هێنان چاو دەپارێزێت لە تاوان، وە پارێزەری داوێنیشە، وە هەر کەسێك نەیتوانی ژن بێنێ با ڕۆژوو بگرێت چونکە ڕۆژو گرتن بۆی دەبێتە قەڵغان .

(26) صحيح مسلم رقم : (3464) .

12 ـــ وفي حديث الدجال عن النبي (ﷺ) : ((ثُمَّ يَدْعُو رَجُلاً مُمْتَلِئًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسَّيْفِ فَيَقْطَعُهُ جَزْلَتَيْنِ رَمْيَةَ الْغَرَضِ ، ثُمَّ يَدْعُوهُ فَيُقْبِلُ وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ))[27].

واتە: دەججال پیاوێكی گەنج بانگ دەكات و بە شمشێرەكەی لێی دەدات و دەیكات بەدوو كەرتەوە و لێكی جیادەكاتەوە پاشان بانگی دەكات و ئەویش هەڵدەسێتەو و بەرەو رووی دێت بە پێكەنینەوە.

13 ـــ وعن مالك بن الحويرث ﷺ قال: ((أَتَيْنَا إِلَى النَّبِيِّ (ﷺ) وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) رَحِيمًا رَفِيقًا ، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا اشْتَقْنَا أَهْلَنَا سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا فَأَخْبَرْنَاهُ قَالَ : ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ ـــ وَذَكَرَ أَشْيَاءَ ـــ وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي ، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ))[28].

واتە: ئێمە كۆمەڵێك گەنجی هاوتەمەن بووین، چووین بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) بیست شەو ڕۆژ لای ماینەوە، زۆر نەرم و نیان بوو لەگەڵماندا، كاتێك هەستی كرد كە حەزدەكەین بگەڕێینەوە

---

[27] صحيح مسلم رقم : (5338) .

[28] صحيح البخاري رقم : (613) .

بۆ لای کەس و کارمان پرسیاری لێکردین دەربارەی ئەوانەی کە بەجێمان هێشتبون وە ئێمەش هەواڵی ئەوانمان پێ ڕاگەیاند، پێغەمبەریش (ﷺ) پێی ڕاگەیاندین و فەرمووی: بگەڕێنەوە بۆ لای کەس و کارتان و لە ناویاندا بمێننەوە وە فێریان بکەن و فەرمانیان پێ بکەن (هەندێ شتی باسکرد)، وە نوێژ بکەن هەروەك چۆن منتان بینیوە نوێژ دەکەم، وە کاتێك نوێژ بوو با یەکێکتان بانگ بدات وە ئەوەی لە هەمووتان گەورەترە با پێش نوێژیتان بۆ بکات .

كۆتایی

ئـەوەی كـە ویـستمان پێـشكەشی بكـەین لێـرەدا كۆتـایی هات.....

داوا لە خوای گەورە دەكەین بە هۆیەوە سود بگەیەنێ .

والحمد لله رب العالمين

وصلى الله وسلم على نبينا محمد

وعلى آله وصحبه أجمعين